

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه فنی و حرفه‌ای
استان فارس

مدرس : سید روح الله صادقیان

جلسه چهارم و پنجم

خلاصه فصل چهارم کتاب درآمدی تحلیلی بر انقلاب اسلامی ایران

الف : شبه ترقی غرب گرا و الگوی باستان گرایی در عصر پهلوی اول

روی کار آمدن رضا شاه به عنوان وزیر جنگ با کودتای ۱۲۹۹ شمسی و با راهنمایی و کمک انگلستان

براندازی سلسله قاجاریه و بنیان گذاری سلسله پهلوی به کمک انگلستان
رضا شاه فردی نظامی بود که به دلیل نداشتن سواد چندان اقداماتش
برپایه ی دیدگاه های روشنفکران اعمال می گردید

دست یابی رضاخان به اقداماتی در عرصه اجتماعی اقتصادی و فرهنگی
تجربه حکومت استبدادی در عرصه سیاسی

یک : ساختار سیاسی (استبداد)

دست یابی به ثروت اقتصادی بزرگ با استفاده از متمرکز کردن قدرت سیاسی در خود استبداد نظامی رضاشاه باعث عدم آزادی سیاسی مردم و مشارکت مردمی شد

دولت رضاخان نسبت به دولت های قاجار به دلیل مبتنی بودن بر سه اصل ارتش - بروکراسی مدرن - پشتیبانی گسترده دربار از ثبات سیاسی برخوردار بود

ساختار حکومت دیکتاتوری پهلوی اول موجب شد که پس از فرو پاشی
ان نیروها و گروه های سیاسی به آزادی دست یابند و به همین دلیل ایران
در دهه 1320 شمسی جولانگاه آنان شد

از جمله مهمترین گروه هایی که از این استبداد به منظور استفاده از
منابع ایران حمایت می کرد روشنفکران غرب گرا نظیر تقی زاده بودند
که به مفهومی به نام استبداد منور اعتقاد داشتند

نظر آنها بر این بود که ایرانیان صلاح کار خود را نمی دانند و با استفاده
از استبداد منور می توان تجدید را بر جامعه ایران تحمیل نمود و با
اجرای برنامه هایی در ایران به برخی اقدامات اقتصادی فرهنگی و
اجتماعی دست یافت

دو : تحمیل تغییرات اجتماعی، اقتصادی متنافر با بافت اجتماعی ایران

عصر پهلوی اول در ایران مقارن با عصر نوسازی و رواج نظریه های غربی در این زمینه است که در آن زمان کشور ها به نوسازی اقتصادی – اجتماعی تشویق شدند تا با فضای عصر جدید هماهنگ شوند

روشنفکران ایرانی نیز به تبلیغ نوسازی به شیوه غربی پرداختند و طبیعی بود که رضاشاه نیز از این امر تاثیر پذیرد و به اقداماتی غرب گرایانه دست بزند (اغاز مدرنیزاسیون ایران به شیوه غربی)

تاثیرات فکری نهضت مشروطیت و حضور طبقه جدید تحصیل کردگان غرب در کنار طبقه حاکم، مدرن سازی کشور به شیوه غربی را تشدید کرد. آنها تنها راه رسیدن به تمدن غرب را دوری از سنت های دینی حاکم بر جامعه ی اسلامی می دانستند

اقدامات مصطفی اتاتورک در این باره در ترکیه توجه شاه و حامیان او را به خود جلب کرد

تاسیس بانک و راه آهن — ایجاد مدرسه و دانشگاه به سبک اروپایی و احداث کارخانه های جدید اقداماتی بود که ناسیونالیسم شبه مدرن آن را به هر قیمتی (حتی پذیرش استبداد رضا شاه) برای رسیدن به کاروان ترقی ضروری می دانست

بانک ملی یکی از نخستین اقدامات رضا خان بود که به کمک کارشناسی آلمانی محقق شد

کارشناسان این اقدام را بیهوده و نسنجیده می دانستند چون :

- 1 : سیاست های مکملی که گسترش فعالیت های آن را تامین کند مورد توجه قرار نگرفت

- 2 : بانک ملی فقط نهادی موازی برای صرافان سنتی بود و آن صرافان این کارکردها را بهتر انجام می دادند

سه : هویت سازی و باستان گرایی

به طور کلی اقدامات فرهنگی رضا شاه بر سه محور: ناسیونالیسم باستان گرایی - تجدد گرایی - مذهب زدایی قرار داشت

از جمله اقدامات رضا شاه می توان به موارد زیر اشاره کرد :

- ۱ : ترویج باستان گرایی افراطی با تاکید بر یکتایی نژاد آریایی
- ۲ : پرداختن به تاریخ شاهان قدیم و نشان دادن عظمت آنان
- ۳ : بازسازی آثار باستانی که به زعم شاه سیمای درخشان تمدن پر شکوه ایران کهن بود.

از جمله برنامه های نوسازی فرهنگی دولت رضاشاه تجددگرایی و تضعیف ارزش های دینی بود زیرا او ریشه دار بودن تفکر دینی و مبانی ارزشی حاکم بر جامعه ایران را مانعی برای انجام کار خود می دانست

از جمله این فعالیت ها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱ : کشف حجاب بانوان
- ۲ : تاسیس مدارس جدید به سبک اروپایی
- ۳ : ترویج بی حیایی میان زنان

ازسوی شورای عالی معارف نظام آموزشی مدارس فرانسه به عنوان الگوی مدارس ایرانی پذیرفته شد و بدین ترتیب:آموزشگاه های جدید – هنرستان های صنعتی وافتتاح شدند

هدف از افتتاح این سازمان ها :

- ۱ : آماده سازی اذهان عمومی برای پذیرش تغییرات سیاسی و اجتماعی و همسو شدن با ان والقای برخی مفاهیم مانند شاه پرستی و میهن دوستی
- ۲ : ارایه تحلیل هایی برای توجیه عملکرد نهاد های حکومتی
- ۳ : ایجاد یکپارچگی فکری در میان مردم و فرهنگ بومی

نمودار عدم پذیرش فرهنگی که رضا شاه بر ایرانیان تحمیل نمود :

1 : مخالفت روحانیون و بسیاری از طبقات جامعه با قانون اتحاد لباس مقابله با سیاست کشف حجاب که نمونه بارز آن قیام مسجد گوهر شاد است

2 : ستیز با ایدیولوژی فرهنگی و سیاسی رضا شاه در قالب نثر یا شعر از سوی بسیاری از روشنفکران

پس از شهریور 1320 تا 1332 شمسی بی اعتنائی نسبی به پهلوی دوم و توجه به مجلس نشان دهنده ی نارضایتی از رضا خان است

با تشکر فراوان

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه فنی و حرفه‌ای
استان فارس

ب : شبه ترقی غرب گرا و الگوی باستان گرایی در عصر پهلوی دوم

یک : اقدامات پهلوی دوم و تحمیل تغییرات اجتماعی

الگوی غرب گرایی در عصر پهلوی دوم به صورت دیگری دنبال شد، بدین صورت که با توجه به شرایط ایران بعد از جنگ جهانی دوم و توسعه طلبی و فشار غرب برای انجام برخی کارها در ایران شاهد اجرای برنامه های توسعه بودیم.

دهه 1320 شمسی در ایران وجود مشکلات اقتصادی هم زمان با پایان جنگ و شکل گیری نظام دوقطبی در جهان است زیرا بلوک شرق و غرب علاوه بر جنگ سرد در تلاش بودند کشورها را روحامی خود کنند.

غرب و در صدر آن آمریکا و گروه های کمونیستی بودند تا کشورهای جهان سومی را جذب کنند. و کشور ایران به دلیل داشتن ذخایر طبیعی و از نظر استراتژیک مورد توجه آنها بود.

نارضایتی از شرایط، زمینه را برای نفوذ در کشور بیشتر می کرد.

با توجه به اهمیت ایران برای غرب و به ویژه آمریکا از این دوران به بعد نفوذ آمریکا بیشتر شده. برنامه ریزان سعی داشتند تا اقتصاد و ساختار اجتماعی ایران را وابسته به غرب و از تسلط کمونیسم بر کشور جلوگیری کنند.

بعد از جنگ جهانی دوم رقابت بین دو ابر قدرت، کشورهای توسعه نیافته را در وضعیتی قرار داد که برای بهبود اوضاع خود باید از الگو استفاده می کردند.

فشار آمریکا برای توسعه در ایران نیز درهمین راستا بود در حقیقت برای رسیدن به توسعه لازم بود تحولات فرهنگی و ارزشی در ایران اتفاق می افتاد تا فرهنگ موجود با فرهنگ توسعه پیش برود.

سیاست های توسعه با الگوگیری از فرهنگ غرب صورت گرفت.

باید هرچه با الگوی غربی توسعه همسان نبود کنار گذاشته می شد و با استفاده از هویتی جدید از یک سو مقدمات مشروعیت و از سوی دیگر اجرای الگوهای تحمیلی توسعه در ایران فراهم می گشت تا ایران همسو با منافع غرب پیش رود.

جوامع جهان سوم معتقد بودند که ناچارند برای حرکت به سمت مدرن شدن در مسیری که غرب پیموده است پا بگذارند.

از نظر دانشمندان و جامعه شناسان توسعه جامعه مدرن با از بین بردن جامعه سنتی بوجود می آید که در نتیجه آن فرهنگ سنت گرا و نظام سیاسی از بین می رود و بجای آن نظام اقتصاد صنعتی و سرمایه داری فرهنگ مدرن می نشیند .

علل ناکامی برنامه ها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- مذهبی بودن بسیاری از اعضای طبقه ی متوسط
- ۲- ایدئولوژی شاهنشاهی در دنیای مدرن
- ۳- توجه نداشتن به فضای باز سیاسی بعد از سال ۱۳۴۲
- ۴- عدم مشروعیت سیاسی شاه به لحاظ تاریخی به خصوص پس از کودتای ۲۸ مرداد
- ۵- ریشه های قومی و مذهبی و اثر پذیری فرهنگی مردم و طبقات مختلف از روحانیت و شعایر فرهنگ دینی

دو ساختار سیاسی

در سال 1320 زمانی که محمد رضا پهلوی به عرصه ی سیاسی ایران وارد شد جوانی کم تجربه بود به همین دلیل نتوانست در برابر نیروهای اجتماعی آزاد شده به سرعت دیکتاتوری پدرش را احیا کند کودتای 28 مرداد روند فرد محوری در حکومت او آغاز شد.

محمد رضا پهلوی در جریان کودتای 28 مرداد و بازگشت به تاج و تخت با حمایت امریکا قدرت خود را مدیون امریکا می دانست. او توانست با کمک آنها و با درآمد حاصل از نفت روند فرد محوری را در حکومت خود آغاز کند و آمریکا به عنوان قدرت برتر در سیاست خارجی ایران مطرح شد.

رویه های دموکراتیک در ظاهر به صورت قانونی بود مثل: انتخابات، مجلس و قوه قضائیه هنوز پابرجا بود ولی نبود یک جبهه مخالف سبب می شد که شاه بتواند قانون شکنی کند و به تدریج راه های قانونی گروه های اجتماعی نیز که بر حکومت تاثیر داشت از بین رفت.

سیاست گذاری حکومت به گونه ای روزافزون به سوی شخصی شدن پیش رفت و راه های قانونی گروه های اجتماعی که بر حکومت تاثیر داشت به تدریج از بین رفت و بدین سان فاصله و استقلال خود را از گروه های اجتماعی بیشتر کرد.

شاه از کمک های آمریکا به شدت برخوردار بود . با قدرت نیروهای امنیتی خود به محدود کردن و برخورد شدید با گروه های سیاسی پرداخت تا جایی که فعالیت احزاب سیاسی بعد از کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ ممنوع شد.

از این دوران به بعد شاه تا حد امکان در مقابل فشارهای داخلی یا خارجی مقاومت میکرد همچنین نهادهایی مانند:

بازرسی شاهنشاهی، ساواک، نیروهای مسلح شاهنشاهی، دادگاه های نظامی، افراد با نفوذ و نیز قدرت اقتصادی و سیاسی خاندان سلطنتی در جهت خواسته ها و منافع شاه عمل می کردند.

به دلیل نقش بی چون و چرای شاه در تصمیم گیری ها
سازمان های حکومتی اختیارات مستقلی نداشته.

از دیگر سو اختیارات استان ها کاهش یافت.

از آنجایی که نیمی از سناتورهای سنا انتصابی بودند این
مجلس ابزاری در دست شاه به شمار می رفت.

سه. هویت سازی، الگوی باستان گرایی

تجربه نشان می دهد روند نو سازی در جوامع جهان سوم بدون توجه به شرایط ، و با تکیه بر روش ها و برنامه های تحمیلی و تقلیدی صورت می گیرد.

دولت پهلوی نیز در همین راستا تلاش کرد تا فرهنگ بومی برگرفته از دین را بر چالش کشاند و به جای آن فرهنگ غرب را رواج دهد.

این وضعیت نوعی دوگانگی فرهنگی وارزشی را در ایران پدید آورد و اینگونه بود که بحران هویت زاده شد.

برگزاری جشن های شاهنشاهی و تغییر تقویم هجری به شاهنشاهی از جمله اصلاحاتی بود که رژیم براه انداخت.

محمدرضا شاه برای بقا و دوام سلطنت خود و برپا بودن تخت و تاج پادشاهی خود سعی می کرد مردم را به اطاعت از خود وادار کند.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه فنی و حرفه‌ای
استان فارس

با تشکر فراوان